

ПАРАМЕТРИ СЛОВОТВІРНОЇ ПАРАДИГМИ ВІДПРИКМЕТНИКОВИХ ІНХОАТИВНИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено параметри словотвірної парадигми відприкметникових інхоативних суфіксальних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта в українській мові простежено належність дериватів до двох словотвірних зон – субстантивної та вербальної; окреслено непослідовність і спорадичність вияву тих чи тих семантичних позицій; визначено набір словотворчих засобів, що експлікують словотвірні значення в межах кожної зони.

Ключові слова: словотвірна парадигма, словотвірна зона, словотвірне значення, словотворчий формант, відприкметникове (відад'єктивне) інхоативне дієслово, структурно-семантичний тип, дериват.

Кушлик О.П. Параметры словообразовательной парадигмы отприлагательных инхоативных глаголов с обозначением внутреннего состояния субъекта в украинском языке. В статье исследованы параметры словообразовательной парадигмы отприлагательных инхоативных суффиксальных глаголов со значением внутреннего состояния субъекта в украинском языке; прослежена принадлежность дериватов к двум словообразовательным зонам – субстантивной и вербальной; очерчены непоследовательность и спорадичность проявления тех или иных семантических позиций; определен набор словообразовательных средств, которые эксплицируют словообразовательные значения в пределах каждой зоны.

Ключевые слова: словообразовательная парадигма, словообразовательная зона, словообразовательное значение, словообразовательный формант, отприлагательный (отдъективный) инхоативный глагол, структурно-семантический тип, дериват.

Kushlyk O. P. Parameters of the word-formative paradigm of motivated by adjectives inchoative suffixal verbs of mental state of the subject in the Ukrainian language. In this article the author analyzes peculiarities of the word-formative paradigm of motivated by adjectives inchoative suffixal verbs of mental state of the subject in the Ukrainian language, namely, weather derivatives belong to the two word-building zones – substantive and verbal; describes the unpredictable these or those semantic oppositions; determines the set of word-building means which explicit word-building meaning within each zone.

Keywords: word-building paradigm, word-building zone, word-building meaning, word-building formant, inchoative verbs motivated by adjectives, structural and semantic type, derivative.

Структурно-семантичний тип інхоативних дієслів, тобто дієслів зі словотвірним значенням «набувати ознаки, названої твірним прикметником», або «ставати таким, як визначено твірною основою», становить один із трьох типів відприкметникових дієслів. На противагу структурно-семантичному типові есивних дієслів, тобто дієслів зі значенням «виявляти ознаку, названу твірним прикметником», та каузативних, тобто дієслів зі словотвірним значенням «наділяти ознакою, названою твірним прикметником», об'єднує деривати, мотивовані якісними, рідше відносно-якісними прикметниками. Вираження твірними прикметниками ознак безвідносно до предмета, явища

або дії (власне ознак) чи на основі метафоричного перенесення має важливе значення у з'ясуванні їхньої дериваційної поведінки, зокрема як твірної основи для продукування похідних одиниць. Основоцентричний аспект дослідження, який останнім часом набуває все більшої актуальності в українській дериватології і у ракурсі якого виконано пропоновану наукову розвідку, передбачає розв'язання низки завдань. Одним з основних є установлення словотвірних можливостей слів того чи того лексико-граматичного розряду або лексико-семантичної групи.

Проблеми вивчення інхоативних дієслів неодноразово були в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних мовознавців. Так, історія вивчення російських інхоативів сягає XIX ст. Пов'язуючи вивчення їх з описом дієслівної категорії виду, учені визначали статус інхоативних дієслів – від ототожнення їх з так званими починальними [1: 539; 2: 71; 11: 25] до розуміння як одиниць, яким притаманні перехід з одного стану до іншого і ознака збільшення нової якості [24: 116]. Сучасні русисти продовжують у своїх працях досліджувати проблеми дієслів зі значенням «набувати ознак, визначених твірною основою». Питання походження, становлення і розвитку російських інхоативів з'ясовує П. Сигалов [28]. Їхні семантичні та словотвірні особливості висвітлюють у своїх наукових студіях М. Шершнева [36] і В. Волков [5]. Взаємовідношення між твірною основою та інхоативами з окресленням відмінностей у семантичній структурі розпочинає установлювати І. Улуханов [33], завершує і узагальнює А. Чолакова [35]. Дериваційний потенціал російських інхоативних дієслів визначають І. Хакімова [34] і М. Скорнякова [31] та ін. Специфіку вербативів у порівняльному аспекті окреслює І. Наматова [22].

Україністика теж має значні наукові здобутки в цій царині. Систематизовано корпус інхоативів [9; 20]; з'ясовано їхню семантику [4: 126 – 131]; установлено словотвірні моделі, за якими їх утворено, визначено продуктивність/непродуктивність словотворчих засобів [32]; простежено передумови словотворення (так званий синтаксичний етап вербалізації) [25]; виокремлено семантичні групи якісних прикметників, які здебільшого зазнають вербалізації [26]; окреслено причини можливості/неможливості формування їх [20]. Крім цього, досліджено особливості відприкметникових дієслів трьох структурно-семантичних типів (зокрема й інхоативних) у зівставному аспекті – в українській, англійській та німецькій мовах [27] тощо. Дериваційні можливості інхоативних дієслів в українській мові ще не були предметом ґрунтовного вивчення, що і зумовило актуальність нашого дослідження.

Структурно-семантичний тип інхоативів формують відприкметникові дієслова різних лексико-семантичних груп, зокрема на позначення кольору чи світлових та кольорових відтінків; якості, властивості, сприйняти ми органами чуття; фізичного стану суб'єкта; параметричних величин тощо. Об'єктом пропонованої студії є вербатииви внутрішнього стану суб'єкта, тобто на позначення змін характеру, волі, темпераменту, інтелекту, загально-емоційно-психічного стану, виражених ад'єктивами. Ця група інхоативів з огляду на кількість твірних прикметників, які виражають внутрішні якості людини (за підрахунками учених, їх налічується близько 654 одиниць

[9: 114]), та частоту вживання в мовленні є найбільш чисельною. Поряд із тим у мовознавстві тривалий час поширеною була думка про обмеженість творення девербативів, що зумовлено, по-перше, похідністю лише від якісних прикметників, по-друге, належністю головно до автохтонної лексики [27: 7], по-третє, структурою твірної основи, по-четверте, обмеженою кількістю словотворчих засобів [20]. Проте на сьогодні таке бачення потребує певного перегляду. Вербативи, зокрема утворені за допомогою суфікса *-і-ти*, все частіше з'являються в мовленні. Функціонування таких оказіоналізмів засвідчує усі потенційні можливості для здійснення так званого морфологічного ступеня відприкметникової вербалізації, передумовою для якої послужила здатність прикметників разом із морфемами-напівзв'язками (*ставати, робитися*) виконувати вторинну, предикативну функцію. Словотворчий формант *-і-ти* при цьому постає формально-граматичним еквівалентом аналітичних синтаксичних морфем-напівзв'язок *ставати, робитися* [7: 292], пор.: ставати (робитися) бісноватим → *бісноватіти*, ставати (робитися) буденним → *буденніти*, ставати (робитися) милосердним → *милосердніти*, ставати (робитися) ненависним → *ненависніти*, ставати (робитися) непорушним → *непорушніти*, ставати (робитися) нищим → *ниціти*, ставати (робитися) однаковим → *однаковіти*, ставати (робитися) одноманітним → *одноманітніти*, напр.: *...не хлібом з глиняників, а хлібом Божественного Слова вчився він [Можаровський] годувати дух; здоровіти, милосердніти – і прикладом у малому слові подавати приклад іншим (Є. Пашковський); У світі вселюдному... люди не в змозі пізнати істинну ціну речам, бо речей там надто багато, вино збуденіли й здрибніли... (Р. Федорів); Нинішній гонорар карачохелі показний, вином підігрійти, фальшивий, бо все змаліло, зниціло (Р. Іванчук). Інколи такі оказіоналізми слугують твірними для похідних одиниць, пор.: *зоднаковіти* → *зоднаковіння*, *милосердніти* → *відмилосердніти*, напр.: *...в матеріалістичному несвіті порох матерії і прах зоднаковінь підкинули матеріальну, далі нікуди, розплату (Є. Пашковський); ...відколи відмилосердніла віра і пристрасті покоління закопали талан за таланом, людина спотворніла в жадібне, споживаюче ніщо... (Є. Пашковський). За умови частотності утвореного інхоатива, зумовленої семантикою, граматичними властивостями, змістом текстів, а також відповідним статусом мовців, з'являються всі можливості для усталення його серед засвідчених лексикографічними джерелами відприкметникових інхоативів сучасної української мови.**

На сьогодні у слов'янському мовознавстві (у тому числі й українському) немає однастайності у визначенні статусу дієслівних предикатів із семантикою набування названої ознаки, зокрема й пов'язаної зі змінами внутрішнього стану суб'єкта. Традиційне виокремлення двох узагальнених класів предикатів – предикатів дії та стану – спонукає більшість українців відносити їх до предикатів стану [12: 192; 18: 54; 13: 125; 14: 175]. Поряд з такою позицією останнім часом намітився підхід, згідно з яким їх кваліфікують як предикати процесу [3: 96; 19: 37; 21: 135; 17: 11]. Такими вважає подібні слова і Г. Кутня [15: 13], хоча визнає, що їхня семантика з огляду на наявність у семантичній структурі слів ознак стану, процесу, а іноді й дії не

дозволяє однозначно визначити категорійний статус. Пропонує відносити їх до предикатів процесу лише на підставі ознак динамічності та фазовості [16: 126]. Ми погоджуємося з думкою щодо залежності особливостей прояву того чи того дієслівного предиката від конкретної семантико-синтаксичної позиції. На підтвердження цього серед аналізованих нами вербативів виокремлюємо низку предикатів, які в різних контекстах можуть набувати статусу як інхоативів, так і есивів, пор.: *безуміти, божеволіти, навіженіти, несамовітати, скаженіти, шаленіти*, пор.: *Обличчя німця зробилося лютим, він ліз на Гаврила з автоматом, штрикав дулом, очі його щосекунди скаженіли* (інхоативне значення) (Гр. Тютюнник) і *Підбурювана різними державами, шляхта, відчуваючи свою погибель, скаженіла* (есивне значення) і *вирувала, як бурхливе море* (М. Глухенький). Тому вважати їх належними до якогось одного структурно-семантичного типу було б не правильним. Крім того, для вербативів на позначення емоційно-психічних станів людини меншою мірою притаманна фазовість як диференційна ознака предикатів процесу. Отже, на основі сказаного доходимо висновку, що аналізовані вершинні дієслова більше тяжіють до предикатів стану, проте не позбавлені у деяких випадках рис власне процесуальності (у роботі кваліфікуватимемо їх як «предикати стану (процесу)»).

Вершинні інхоативні дієслова на позначення внутрішнього стану суб'єкта сформовано від прикметникових основ за допомогою різних способів. Абсолютно переважають деривати, що постали за допомогою суфіксації. До основних словотворчих засобів належать форманти **-і-ти**, **-ну-ти**, **-а-ти**. Значно меншу кількість становлять похідні, які з'являються внаслідок комбінованих (префіксально-суфіксального, префіксально-суфіксально-постфіксального) способів.

Мета пропонованої наукової розвідки – установити параметри типової словотвірної парадигми відприкметникових суфіксальних інхоативних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта.

Параметри словотвірної парадигми того чи того вершинного слова залежать від їхнього словотвірного потенціалу, тобто сукупності дериватів одного ступеня творення, об'єднаних твірною основою і протиставлених словотворчими засобами.

Суфіксальні відприкметникові інхоативні дієслова об'єднано у дві групи. До першої належать вербативи, утворені від основ якісних прикметників нейтрального (помірного) ступеня інтенсивності. Виразником словотвірного значення при цьому є суфікс **-і-ти**. Цей словотворчий засіб, поєднуючись із широким колом твірних прикметникових основ – як непохідних, так і похідних [8: 360], виявляє особливу продуктивність при творенні інхоативів, пор.: *байдужіти, безволіти, безглуздіти, безуміти, божеволіти, буденніти, веселіти, вільготніти, гарніти, гордіти, грізніти, дичіти, дичавіти, добріти, дурніти, жалісніти, жвавіти, красивіти, ласкавіти, лагідніти, ледачіти, миршавіти, мудріти, мужніти, навіженіти, нахабніти* тощо. Другу групу становлять вершинні дієслова, сформовані від компаративних прикметників. Словотворчим засобом постає суфікс **-а-ти**, пор.: *бадьорішати, веселішати, гарнішати, гіршати*,

добрішати, дурнішати, живішати, злішати, красивішати, кращати, культурнішати, лагіднішати, ласкавішати, ліпшати, лютішати тощо.

Типову словотвірну парадигму дієслів першої групи (56 одиниць) формують дві зони – субстантивна та вербальна. Їхню субстантивну зону репрезентують деривати зі словотвірним значенням опредметненого стану (процесу). З огляду на те, що твірні дієслова здебільшого передають сему перетворення, становлення ознаки, пов'язаної зі змінами характеру, вдачі, особливостями поведінки, темпераменту, віддієслівні іменники виявляють це значення спорадично і непослідовно. Лише від небагатьох дієслів зі значенням набування стану утворено іменники з відповідною словотвірною семантикою. Одним із засобів творення постає суфікс **-нн-(-я)**, пор.: *байдужіння, мужніння, скаженіння, чужіння, шаленіння*, напр.: *Боюсь я земного чужіння, // ще більше – появи закону // чужіння земного й тужіння* (С. Бондаренко); *Вони казаться від того, що ми, у відповідь на їхнє скаженіння, не заперечуємо їхнього права на існування, що ми зберігаємо повагу до права росіян бути іншими і жити своїм, окремим від нашого вибору життям* (Інтернет-ресурс). Від інших вершинних дієслів, за даними лексикографічних джерел, не сформовано похідних із суфіксом **-нн-(-я)**, хоч потенційно усі можливості для цього є, про що свідчить okazionale вживання їх у мовленні, пор.: *дичіння, дичавіння, лагідніння, ледачіння, мудріння, ніяковіння, сумніння, щасливіння*, напр.: *Знову стрепенулися люди, помалу відроджується громадська активність. Продовжується процес нашого мудріння і дозрівання, живий ще дух Майдану* (З газети); *Я відчував хтиву насолоду від своїх слів, від того ніяковіння, в яке потрапляли вони [люди]* (С. Грабар); *Так, дивна, лиш стражданням вію. / Від щасливіння, думаю, помру* (А. Подбітова).

Дещо більшу системність у творенні дериватів на позначення опредметненого стану (процесу) за допомогою суфікса **-нн-(-я)** простежено за дієсловами другої групи, утвореними від компаративних прикметників (38 одиниць), пор.: *гіршання, жвавішання, суворішання, хижішання, хмурнішання, чужішання, щедрішання*, напр.: *Щоденне суворішання Петра Вікторовича підштовхувало до думки звільнитися і врешті-решт пожити трішки для себе...* (Інтернет-ресурс). Проте більшість із них знову ж таки залишаються на рівні okazionale вживання, пор.: *веселішання, гарнішання, добрішання, дурнішання, злишання, кращання, лагіднішання, ліпшання, лютішання, милішання, мудрішання, розумнішання, смілішання, серйознішання*, напр.: *Кожна людина має свої університети життя – хтось, завершивши школу, назавжди полишає будь-які спроби поповнити багаж знань і з головою поринає в процес емпіричного мудрішання без особливих претензій на соціальну статусність* (М. Цимбалюк).

Іншими, значно рідше використовуваними виразниками опредметненого стану (процесу), є форманти **-й-(-а)**, **-Ø**, **-Ø-(-а)**, пор.: *божевілля, безум, безглуздя*, напр.: *...зрештою ці безплідні, опошлені звуки «відродження, спадщина, духовність, культура» почали застосовувати косяки на привизних комісіях, так переконалише вдаючи божевілля* (Є. Пашковський). На відміну від суфікса **-нн-(-я)**, ці словотвірні засоби більшою мірою передають вторинне,

предметне значення (зокрема, нерозумний, нерозважливий вчинок), тобто виконують транспозиційно-мутаційну функцію, напр.: *У всякого божевілля є своя логіка* (У. Шекспір); *Російські космонавти наважилися на безум* (Інтернет-ресурс); *...більшість ... закидає за спину міняльницьку суму, ... спить, накрившись газетою, мріє безглуздям заповнити зміст, що вимагає одного: посерйозніти і прозріти...* (Є. Пашковський).

У словотвірній парадигмі дієслова *байдужити* виявлено дериват *байдужнява*, утворений за допомогою суфікса **-няв-(-а)**. Цей засіб в українській мові є теж виразником опредметненого стану (процесу), проте відрізняється від попередніх ступенем експресивності – здебільшого передає негативне забарвлення чи високий ступінь інтенсивності [23: 227], напр.: *З нічого ти твориш ще одну річ для світу, додаєш до нього те, чого світ не знав і ніколи б не спромігся витворити сам у своїй байдужняві й безладді* (П. Загребельний).

Можливість творення дериватів на позначення суб'єктів стану (процесу) з огляду на пасивність суб'єкта як диференційну ознаку предикатів стану [15: 8; 13: 122] є мінімальною. Похідні одиниці *безумець, безуман, божевілець, божевільник, ласкавець, миршавець, навіженець, нахабник, несамовитець, нікчема, нікчемник, плюгавець, скаженець, скупій, скупар, шаленець* та ін., співвідносні з аналізованими вершинними дієсловами, іноді вживаються на позначення осіб – носіїв набутих ознак, названих твірними основами. Проте мотивовані вони або основами відприкметникових есивних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта, або й самими ад'єктивами.

Вербальну зону типової словотвірної парадигми відприкметникових суфіксальних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта представлено похідними результативних способів (родів) дієслівної дії. Загалом серед девербативів з названою семантикою виокремлюють кількісно-об'ємні, кількісно-інтенсивні, однократні, термінативно-інтенсивні, термінативно-тривалі дієслова [30: 5]. Похідні з кількісно-інтенсивним та термінативно-інтенсивним різновидами дієслівних модифікацій поодинокі засвідчено у словотвірних парадигмах аналізованої лексико-семантичної групи слів. До перших належать деривати на позначення надмірності перебування у тому чи тому стані з подальшим негативним результатом (так званий надмірно-довготривалий спосіб дієслівної дії [29: 77]). Виразником цієї семантики є префікс **за-**, пор.: *забайдужити, задичіти, задичавіти, заледачіти, заледачіти, заніяковіти*, напр.: *Пишу, щоб не задичавіти, / Вдаюся до самообману* (Ксенія Ен). Іноді ступінь надмірності таких девербативів можуть актуалізувати прислівники зі значенням міри і ступеня вияву ознаки, пор.: *— А чого це ти, Якиме, заледачів так? — каже. Наймит: — Нудить мене, так нудить... голова болить* (А. Тесленко). Девербатив *зашаленіти* теж передає названу семантику. Але відрізняється від проаналізованих вище експлікацією як негативного, так і позитивного (найвищий ступінь вияву емоцій) результату, напр.: *Віктор Ігорович після неодноразових намагань утихомирити аудиторію зашаленів не на жарт* (Інтернет-ресурс) / *Так хочеться... / Заплутатись осінню у думках, / Заполонити літньо-паутинно, / Мереживом сповитись на руках, / В очах зашаленіти безневинно* (Lana P.). Належність деривата *шаленіти*

з префіксом **за-** до структурно-семантичного типу есивних дієслів визначає можливість його виражати значення початкового етапу становлення названої твірною основою ознаки, напр.: *Як буйний передгрозовий вихор, мов чорний степовий смерч, так завирувала, заклекотіла, **зашаленіла** кривава битва на широкій Росавській поляні* (В. Малик).

Термінативно-інтенсивний різновид родів дієслівної дії репрезентовано девербативами *роздичавіти, роздобріти, розледачити, розледачити, розлютити, рознахабніти, розшаленіти* (так званий підсилювально-інтенсивний спосіб дієслівної дії [29: 80]). Утворені за допомогою префікса **роз-** перфективи виражають кінцеву фазу поступового наростання інтенсивності перебування у тому чи тому стані і як результат – досягнення високого ступеня реалізації його, напр.: – *Ідеальний слухач перевівся, а Ціму й хлібом не годуй, дай лише слухача. – Козютку-Млодютку! – погрозив Ціма. – А що, може, неправда? – Ти **рознахабнів** на моїй доброти* (Е. Андіївська); ...*розшасливіли, бачся, на теренах, куди не доспів Чінгісхан, не добрався на панцернику симбірський злодій...* (Є. Пашковський); – *Тільки де тут відпочити! Я з братією воюю он як! Розжиріли, **розледачили**. Ніякого сорому не знають* (З. Тулуб). Іноді надмірність виявленого стану можуть підсилювати відповідні лексичні засоби – прислівники міри і ступеня вияву ознаки, напр.: *Скраю за столом якась пристаркувата пані скаржилась на хлопів, що геть **розледачили** і ніяк не хочуть працювати* (М. Глухенький). Рідше виразником підсилювально-інтенсивних модифікацій відприкметникових інхоативних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта є конфікс **роз- ... -ся**, пор.: *розшаленітисся*, напр.: *Часто можна чути вираз «зберігайте спокій» після того, як хтось вже **розшаленівся** і про спокій говорити вже пізно* (Інтернет-ресурс).

Семантику результативності, цілісності передають також префікси **з-, по-, о-**. Утративши здатність експлікувати відтінки значення, вони служать засобом творення корелятив доконаного виду. Така десемантизація префіксів зумовлена значенням твірних дієслів, пор.: *байдужіти – збайдужіти, божеволіти – збожеволіти, веселіти – повеселіти, вільготніти – звільготніти, гарніти – погарніти, дичіти – здичіти, дичавіти – здичавіти, ласкавіти – зласкавіти, дурніти – подурніти, жвавіти – пожжавіти, жалісніти – пожалісніти, красивіти – покрасивіти, плюгавіти – поплюгавіти, серйозніти – посерйозніти, сміліти – осміліти, хижіти – охижіти, шаленіти – ошаленіти та ін., напр.: *Я змирився, **збайдужів**; і все ж були у цьому сірому існуванні яскраві, щасливі хвилини!* (В. Дрозд); *Сказившись, воно [лисеня] **осміліло** та покусало нашого півня* (В. Дрозд); *Бджоли закружляли навколо гнізда, і серце моє **зласкавіло*** (В. Дрозд). У багатьох випадках названі форманти утворюють дублетні форми, пор.: *безволіти – збезволіти, обезволіти, безуміти – обезуміти, збезуміти, лагідніти – злагідніти, полагідніти, ледачіти – зледачіти, поледачіти, мужніти – змужніти, помужніти, нікчемніти – нікчемніти, понікчемніти, чужіти – почужіти, очужіти та ін., напр.: ...він [тюрк] сповільнив свою ходу і **зледащів** у п'ятикратній щоденній молитві до аллаха...* (Р. Іванчук) і *Правда, він [бичок] до нас уже звик, перестав боятися, зате **поледащів** і зробився страшенно впертий* (Б. Комар); *Ніби **злагідніли** [очі], але й далі**

запитували щось своє (М. Дочинець) і – *Ану, ладо моя, – полагіднів Клим і добродушно ляснув стару...* (Р. Федорів).

Певну стабільність виявляють при творенні корелятивів доконаного виду вербатииви, що походять від основ компаративних прикметників і виражають зростання міри вияву ознаки [6: 67]. Вони постають лише за допомогою десемантизованого префікса **по-**, пор.: *побадьорішати, повеселішати, погарнішати, погіршати, подобрішати, подурнішати, пожвавішати, поживішати, позлішати, покрасивішати, покращати, покультурнішати, полагіднішати, поласкавішати, поліпшати, помудрішати, помужнішати, поскаженішати, порозумнішати, поскупішати* тощо, напр.: ... *туста шинкарка сердито зиркнула на ще одного жебрака, з яких їй нема жодної користі, потім впізнала Курковського і полагіднішала ...*(Р. Іваничук); – *Тож усипте цьому негідникові так, щоб порозумнішав, але мав силу тягнути весло* (В. Малик). Утворені за допомогою відповідних префіксів кореляти доконаного виду загалом виражають загальнорезультативне значення, але з огляду на відсутність семантичної різниці між префіксальним та безпрефіксальним дієсловами перебувають поза межами словотвірної парадигми аналізованих слів.

Від трьох вершинних дієслів з'являються девербатииви з дистрибутивним значенням. Префікс **по-**, долучаючись до основи твірного відприкметникового дієслова, продукує дериват на позначення стану, який охоплює всіх чи багатьох, пор.: *побожеволіти, подичавіти, подичіти*, напр.: *Наталія й Аделя мов побожеволіли: миються, біляться, малюються, зодягаються, чепуряться...* (В. Кротевич); *Він [сторож] мав там [на пасіці] кури, що подичавіли. Сторож не міг їх половити* (Укр. казки, легенди).

Вершинні дієслова *шаленіти* і *скаженіти*, як уже зазначалось вище, можуть належати до двох структурно-семантичних типів – інхоативів та есивів. Тому деривати, утворені за допомогою префікса **по-**, передають різну семантику. Як інхоативи вони експлікують або дистрибутивне значення (вжиті у множині), або загальнорезультативне значення доконаного виду (здебільшого вжиті у формі однини), пор.: *Ні конюхи, ні правління нічого не могли вдіяти з розшаленілим жіноцтвом, ще вчора покірні слобожанки наші наче поскаженіли того дня* (О. Гончар) і *Шийка, почувши таку особливу від гетьмана просьбу, поскаженів і ніби враз позжирів* (М. Вінграновський). Як есиви позначають «перебування у названому твірною основою стані упродовж нетривалого часу», напр.: *Де поля такі, що здається зайди у жито й прийме тебе рідна земля як у колиску. Де у лугах стоять стежки, що так манять полежати, або ж навіть просто поскаженіти у сні як у дитинстві* (Інтернет-ресурс).

Отже, типова словотвірна парадигма відприкметникових суфіксальних інхоативних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта є одноманітною і достатньо обмеженою. Її сформовано з двох словотвірних зон – субстантивної та вербальної, кожна з яких представлено дериватами, що виражають одне-два словотвірних значення. Експлікація їх є спорадичною і непослідовною. Належність похідної одиниці до певної словотвірної зони зумовлює її спосіб творення. Субстантиви постають за допомогою суфіксації, тоді як вербатииви – префіксації, поодинокі конфіксації.

Субстантивну зону репрезентовано дериватами лише на позначення опредметненого стану (процесу). Основним виразником значення є суфікс **-нн-(-я)**. Рідше цю семантику експлікують форманти **-й(-а)**, **-Ø**, **-Ø(-а)**, проте, на відміну від суфікса **-нн-(-я)**, більшою мірою розвивають вторинне, предметне значення. У вербальній зоні виявлено кількісно-інтенсивні (перфективи з префіксом **за-**) та термінативно-інтенсивні (деривати з префіксом **роз-**, конфіксом **роз-** ... **-ся**) різновиди результативності. Поодинокі предствлено девербативи з дистрибутивним значенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Барсов А. А.** Российская грамматика / А. А. Барсов. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 775 с.
2. **Болдырев А. В.** Рассуждение о глаголах / А. В. Болдырев // Труды Общества любителей российской словесности. – 1812. – Ч. 2. – С. 65–84.
3. **Вихованець І. Р.** Нариси з функціонального синтаксису / І. Р. Вихованець. – К.: Наук. думка, 1992. – 222 с.
4. **Возний Т. М.** Словотвір дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською / Т. М. Возний. – Львів: Вища школа, 1981. – 187 с.
5. **Волков В. В.** Способи образования глаголов с инхотивным значением о имен прилагательных в современном русском литературном языке: автореф. дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В. В. Волков – М., 1983. – 19 с.
6. **Городенська К. Г.** Структура відіменних дієслів. Розділ 1 // Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова (відіменні деривати). – К.: Наук. думка, 1981. – С. 20–108.
7. **Городенська К. Г.** Дієслово. Розділ 6 // Іван Вихованець, Катерина Городенська. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Вихованця, Київ: Універ. вид-во «Пулсари» 2004. – С. 217–297.
8. **Городенська К. Г.** Дії та стани похідних дієслів як джерело пізнання історії та культури українського народу / К. Г. Городенська // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді 12 Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (25 – 28 травня 2010 р., Київ, Україна) / [упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської]. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 355–364.
9. **Грещук В.** Український відприкметниковий словотвір / Василь Грещук – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – 208 с.
10. **Грещук В.** Розділ І. Теоретичні засади основоцентричної дериватології / Грещук В. В. // Грещук В. В., Бачкур Р. О. та ін. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. Василя Грещука. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 6–38.
11. **Давыдов И. И.** Опыт общесравнительной грамматики русского языка Спб., 1853. – 497 с.
12. **Загнітко А. П.** Теоретична граматики української мови. Морфологія / Загнітко А. П. – Донецьк: ДонДУ, 2001. – 437 с.
13. **Каленич В. М.** Семантико-синтаксичні параметри речень з одновалентними дієслівними предикатами стану / В. Каленич // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія : збірник / М-во освіти і науки України, Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 122–127.
14. **Колібаба Л. М.** Структурно-семантичні типи базових синтаксичних конструкцій дієслів словотвірної категорії стану / Л. М. Колібаба // Лінгвістичні студії: збірник наукових праць. – Донецьк, 2011. – Вип. 22. – С. 173–177.
15. **Кутня Г. В.** Структурно-семантична і функціональна характеристика предикатів процесу в сучасній українській мові : автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. В. Кутня. – Львів, 2004. – 18 с.
16. **Кутня Г. В.** Двомісні семантико-синтаксичні структури з предикатами процесу в сучасній українській мові / Галина Кутня // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія: Філологія. – Львів, 2004. – Вип. 34. – Ч. I. – С. 125–133.
17. **Ледней О. Ф.** Об'єктні синтаксеми

в структурі простого речення: автореф. дис... канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Ф. Ледней. – Одеса, 2003. – 19 с. 18. **Леута О. І.** Семантико-синтаксичні параметри українського дієслова: [Текст] / О. І. Леута. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 404 с. 19. **Масицька Т. Є.** Граматична структура дієслівної валентності: [монографія] / Т. Є. Масицька. – Луцьк : РВВ «Вежа», ВДУ ім. Лесі Українки 1998. – 207 с. 20. **Мельник І. А.** Відприкметникова дієслівна морфологічна транспозиція / І. Мельник // Українська мова : науково-теоретичний журнал. – 04/2012. – № 2. – С. 11–23. 21. **Мірченко М. В.** Структура синтаксичних категорій. Луцьк: Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського ун-ту, 2001. – 340 с. 22. **Наметова И. Ю.** Функционально-семантическое поле инхоативности в русском и английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Языкознание сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. Ю. Наматова. – Душанбе, 2009. 23. **Олексенко В. П.** Словотвірні категорії іменника : монографія / В. П. Олексенко. – Херсон: Айлант, 2005. – 336 с. 24. **Павский Г. П.** Филологические наблюдения над составом русского языка. О глаголе / Г. Павский. – СПб., 1850. – 271 с. 25. **Пасічник І. А.** Три ступені відприкметникової вербалізації (на матеріалі роману М. Вінграновського «Северин Наливайко») / Ірина Пасічник // Волинська філологічна: текст і контекст. Творчість Л. Боровиковського в контексті слов'янського романтизму: зб. наук. праць. – Вип. 2 / упоряд. О. В. Яблонська. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2006. – С. 301–310. 26. **Пасічник І. А.** Синтаксичний ступінь переходу прикметників у сферу дієслів (на матеріалі поетичних творів Лесі Українки) / Ірина Пасічник // Леся Українка і сучасність: зб. наук. праць. – Луцьк, 2008. – Т. 4. – Кн. 2. – С. 371–382. 27. **Пузік А. А.** Відприкметникова дієслова у німецькій, англійській та українській мовах: автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. А. Пузік. – Донецьк, 2000. – 21 с. 28. **Сигалов П. С.** Русские инхоативные глаголы: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / П. С. Сигалов. – Л., 1963. – 259 с. 29. **Сидоренко Т. М.** Семантичні засади виділення дієслів зі значенням кількісної характеристики дії або стану / Т. М. Сидоренко // Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова / [відп. ред. А. П. Грищенко]. – К. : НПУ, 2002. – С. 71–85. 30. **Сидоренко Т. М.** Кількісні способи дієслівної дії в українській мові: автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Сидоренко. – К., 2005. – 20 с. 31. **Скорнякова М. Ф.** О словообразовательных возможностях инхоативных глаголов в современном русском языке / М. Ф. Скорнякова // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент, 1975. – С. 339–344. 32. **Сорочан О. В.** Лексико-семантичні групи відприкметникових дієслів (семантичний та функціональний аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Сорочан. – К., 2005. – 18 с. 33. **Улуханов И. С.** Глаголы на -еть в современном русском языке (О продуктивности регулярности словообразовательного типа) / И. С. Улуханов // Развитие словообразования современного русского языка. – М., 1966. – С. 127–140. 34. **Хакимова И. Р.** Словообразовательная характеристика переходных глаголов в русском и узбекских языках / И. Р. Хакимова // Вопросы русского и общего языкознания. – Ташкент, 1976. – С. 146–153. 35. **Чолакова А. Д.** До питання про російські інхоативні дієслова / А. Д. Чолакова // Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. № 936. – Харків, 2011. – Вип. 61. – С. 105–109. 36. **Шершнева М. С.** Словообразовательная и грамматическая структура глаголов второго продуктивного класса в современном русском языке: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / М. С. Шершнева. – М., 1960. – 359 с.